

Centro de Investigaciones y Estudios Superiores
en Antropología Social
Dirección General de Educación Indígena

Escuela Primaria Indígena: Josefa Ortiz de Domínguez	C.C.T. 31DPB0107H	Localidad: Localidad: Chikindzonot, Yucatán.
Profesor: Reina Georgina Tun Avilez	Asignatura: Maayat'aan. Lengua Maya	
Grado: 1°	Grupo: "A"	No. alumnos: 28
No. de alumnos que entienden la lengua maya: 10	No. de alumnos que hablan la lengua maya: 18	

Escuela Primaria Indígena: Cristóbal Colón	C.C.T. 23DPB0015I	Localidad: Chanchen Primero, Tulum, Quintana Roo.
Profesor: Norberto May Pat	Asignatura: Maayat'aan. Lengua Maya	
Grado: 3°	Grupo: "A"	No. alumnos: 26
No. de alumnos que entienden la lengua maya: 26	No. de alumnos que hablan la lengua maya: 26	

Práctica cultural: Ts'aakankil xiiwo'ob.	
Práctica social del lenguaje: Ku yu'uba'al ba'ax u yoojel le nukuch máako'ob tu yóok'olal le xiiwo'ob ku ts'aakankilo'obo' yéetel bix u máak'anta'al le maayáaj ts'aako'.	
Tiempo total en horas: 8	Número total de sesiones: 8

Lección 1: Le jejeláas xíiwo'obo'.		Fecha: 17 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: U kaxta'al péektsil, u táakpajal xoknáal yéetel u ts'a'abal ojéeltbil le kaxano'obo'.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan in beetik jump'éeel báaxal u k'aaba'e' Le ch'ilibts'íibo', uti'al in k'áatik: - Ba'ax u biilal le jejeláas xíiwo'obo'. - Ba'ax xíiwo'ob u k'aj óolo'ob. - Ba'ax ts'aakankil xíiwo'ob yaan tu yotocho'ob. - Ba'ax u biilal le xíiwo'obo': ku ts'aakankilo'ob, ku jaanta'alo'ob wáaj ku ki'ichkelenkúunsiko'ob jejeláas kúuchilo'ob. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaxanxook. • U xíixta'al ba'ax u yoojel le xoknáalo'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • K'áatchi'ob. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ka'ap'éeel ch'ilibts'íib.
Desarrollo			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan in tsolik ti'ob ba'ax u biilal le jejeláas xíiwo'obo'. Le xíiwo'obo' k'a'abéet ti' máak uti'al jejeláas ba'alo'ob: - Uti'al a jats'utskiintik a wotoch. - Ku béeytal a jaantik, yéetel - Ku ts'aakankilo'ob xan. • Yaan in we'esik ti' le mejen paalalo'obo' u yoochel le jejeláas xíiwo'ob ku jaanta'al u yicho'ob, u le'ob yéetel le u loolo'obo'. Ti' le hortalizaso' ku béeytal in wilik le lechugao', le brócolio' yéetel le p'aako'. • Yaan in k'áatik ti' le xoknáalo'obo' wa u k'aj óolo'ob u t'aanil "ornato". • Yaan in we'esik jejeláas oochel ti' le xíiwo'ob yaan tin computadorao', ka in k'áat máakalmáak uti'al u jats'utskiintik u yotocho'obi'. • Yaan u máan u tak'o'ob ti' óoxwáal ju'un le 	<ul style="list-style-type: none"> • U tso'olol u tuukulil le meyajo'. • U ja'atslanta'al u tuukulil le meyajo'. • U kanáanta'al ma' u sa'atal u tuukulil le meyajo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • U meyajo'ob tu pikilju'uno'ob. • Le oochelo'ob tu tak'ajo'ob te' ju'uno'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ju'uno'ob yéetel jejeláas oochelo'ob. • Taak'. • Computadora tu'ux kin in ts'áaj jejeláas oochelo'obi'.

<p>oochelo'obo'.</p> <ul style="list-style-type: none"> Bey kin in beetil yéetel le ts'aakankil xíiwo'obo', le j-e'esa'ab ti' le úuchben máako'ob tumen k ch'i'ibalo'obe'. Yaan u ts'íibtik tu pikilju'uno'ob u yoochel le xíiwo'obo'. 			
Cierre			
<ul style="list-style-type: none"> Yaan u cha'antiko'ob "Clasificación de las plantas según su uso para el ser humano". 	<ul style="list-style-type: none"> U cha'anta'al yéetel u yu'uba'al le ba'ax ku máansa'alo'. 	<p>U p'iskaambalil: K'áatchi'ob.</p>	<ul style="list-style-type: none"> U linkil le cha'ano'. Computadora, bocinas yéetel proyector.
<p>Observaciones / comentarios: Míin talam uti'al le xoknáalo'obo', ka u k'aj óolto'ob le ts'aakankil xíiwo'obo', le beetike' ku ts'a'abal ka ila'ak xíiwo'ob k'aj óola'an je'el bix u sóol ja'abin wáaj u yich sutup'e'. A'ale', le je'elo' yéetel ku ts'aak bin ka'ach k ch'i'ibalo'ob yéetel t kanaj ti' k noolo'ob. Ku béeytal in wilik le cha'an te' dirección electrónica: https://www.youtube.com/watch?v=xjm2N6VIHvM&t=31s</p>			

Lección 2: Ba'ax ku ts'akik u le' pak'áal.		Fecha: 18 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: U yúuchul tsikbal tu yóok'olal u meyajil ts'aakankil xíiwo'ob. Ku kaxta'al mejen tuukulo'ob ku ya'ala'al lekéen mo'olok ts'aakankil xíiwo'ob wáaj lekéen máak'anta'ako'ob uti'al ts'aak. Ku tsikbe'enta'al nukuch wíniko'ob lekéen úuchuk tsikbal tu yóok'olal ts'aakankil xíiwo'ob. Ku ye'esa'al u jela'anil máasewáal ts'aak yéetel u suukil ts'akyaj te' nukuch kaajo'obo'.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan in jóok'ol táankab uti'al ka k il u le' le pak'áalo'. • Yaan u tsikbaltiko'ob wa u yojelo'ob ba'ax ku ts'akik. • Yaan in ch'a'ik u yoochelo'ob tu'ux táan u yiliko'ob le pak'áalo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • U yila'al u le' pak'áal, ku ts'o'okole' ku yúuchul tsikbal tu yóok'olal. 	<ul style="list-style-type: none"> • Oochelo'ob tu'ux táan u máano'ob xíimbal te' táankabo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Junkúul pak'áal. • Celular.
Desarrollo			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u booniko'ob le le'ob tu pikilju'uno'obo' yéetel yaan u ts'íibtiko'ob ba'ax ku ts'akik. • Yaan u tsoliko'ob bix u jo'oyol le ts'aako'. • Yaan in ch'a'ik u yoochelo'ob bey táan u meyajobe'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ku tso'olol bix u máak'anta'al. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ts'íibo'ob tu pikilju'uno'ob. • Oochelo'ob tu'ux táan u meyajob. 	Colores, lápices, hojas blancas. Ch'ilibboono'ob. Ch'ilibts'íibo'ob. Sak ju'uno'ob. Celular.
Cierre			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u máan u tsol u meyajob. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ku ye'esa'al yéetel ku tso'olol le meyajob'. 	U p'iskaambalil: Yaan in beetik ts'íibo'ob tu'ux kin in tsol ba'ax tu beetaj le xoknáalo'obo'.	<ul style="list-style-type: none"> • U ts'íibil "Ju'un tu'ux ku táakpajal meyaj le xoknáalo'obo'.
Observaciones / comentarios:			

Lección 3: Le jejeláas xiiwo'ob yaan tin kaajalo'.		Fecha: 19 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: Ku yúuchul tsikbal tu yóok'olal ts'aakankil xiiwo'ob. Ku k'aj óolta'al wajaayp'éel tuukul wáaj t'aano'ob ku ya'ala'al lekéen mo'olok wáaj lekéen máak'anta'ak ts'aak.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u k'áatiko'ob ti' u yuumo'ob yéetel ti' u chiicho'ob ba'ax jejeláas xiiwo'ob yaan te' kaajo' yéetel ba'ax ku ts'akiko'ob. • Yaan u beetiko'ob u boonil tu pikilju'uno'ob wáaj yaan u tak'iko'ob u le' le ts'aakankil xiiwo'obo'. • Yaan in beetik jump'éel k'aay u k'aaba' "El nenecito"; lekéen k'aaynakene' yaan u máansiko'ob jump'éel p'uru'us. Lekéen ts'o'okok le k'aayo', ti' le máax kun p'áatal le p'uru'uso' yaan u máan táanil uti'al ka u tsol wáaj ka u ts'áaj ilbil le meyaj tu beetajo'. 		<ul style="list-style-type: none"> • Le ts'íibo'ob tu meentajo'ob tu pikilju'uno'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pikilju'uno'ob. • Jump'éel p'uru'us • Taak'.
Desarrollo			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u múuch'ikubáajo'ob ti' kantúul xoknáal; ti' tuláakal beyo' yaan u yantal wakp'éel múuch' meyaj', tumen yaan ten 28 u túulul xoknáal. • Yaan u tak'iko'ob ti' jump'éel pikilju'un le jejeláas ts'aakankil xiiwo'ob u k'aj óolo'obo'. 			
Cierre			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u máan u ye'es u meyaj'ob. • Yaan u yéeyiko'ob junkúul ts'aakankil xiiw tu yotocho'ob uti'al ka u taaso'ob te' najil xooka' yéetel yaan u ts'íibtiko'ob u k'aaba' le ts'aako'. 		U p'iskaambalil: U yoochel le xoknáalo'ob tu'ux táan u tsolik le u meyaj'obo'.	
Observaciones / comentarios:			

Lección 4: U tsoolil jejeláas ts'aakankil xiiw tumen ka'atúul na' ti' le xoknáalo'obo'; bix u jo'oyol le ts'aako' yéetel ba'ax ku ts'akik.		Fecha: 20 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: Ku yúuchul tsikbal tu yóok'olal ts'aakankil xiiwo'ob. Ku k'aj óolta'al wajayp'éeel tuukul wáaj t'aano'ob ku ya'ala'al lekéen mo'olok wáaj lekéen máak'anta'ak ts'aak.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u jóok'ol le xoknáalo'ob yéetel u kisibche'obo'. • Yaan in beetik jump'éeel k'aay ts'íibta'an te' pikilju'uno' "Le mejen t'u'ulo'obo'"; le xoknáal kun p'áatal chéen tu juunale' yaan u tsolik ba'ax ts'aakankil xiiw tu taasaj. • Yaan in beetik jump'éeel herbario (máak u jach ojel ba'alo'ob ti' xiiwo'obo'). 		<ul style="list-style-type: none"> • Le kúuchil tu'ux kun u tso'ob wáaj u pak'o'ob le ts'aakankil xiiwo'ob tu ch'a'ajo'ob te' tu yotocho'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Le lu'um wáaj le kúuchil tu'ux kun u ts'áajo'ob le pak'áalo'obo'.
Desarrollo			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u taal te' najilxooka' ka'atúul na'atsil u tsolo'ob ti' le xoknáalo'obo', bix u jo'oyol le ts'aako' yéetel ba'ax ku ts'akik. • Yaan u ts'íibtiko'ob ti' junwáal ju'un le ba'ax tu yu'ubajo'obo': <ul style="list-style-type: none"> - Bix u beeta'al le ts'aako'. - Bix u t'o'okol le xiiwo'obo'. - Ba'ax ku beeta'al yéetel le xiiwo'obo'. 		<ul style="list-style-type: none"> • Le ju'uno'ob tu'ux tu ts'íibtajo'ob le ba'ax tu yu'ubajo'obe'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pikilju'uuno'ob. • Ch'ilibts'íibo'ob.
Cierre			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u tsoliko'ob le ba'ax tu kanajo'ob ti' le ts'aakankil xiiwo'obo'. 		U p'iskaambalil: Yaan in beetik k'áatchi'ob ti' le xoknáalo'obo'.	
Observaciones / comentarios:			

Lección 5: Bix u ts'aak máasewáal kaaj yéetel bix u ts'aak nukuch kaajo'ob tu'ux yaan ts'akyajo'ob.		Fecha: 21 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: Ku tso'olol u jela'anil ichil máasewáal ts'ak yéetel u suukil ts'akyaj te' nukuch kaajo'obo'.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
<ul style="list-style-type: none"> Yaan u ts'íibtiko'ob ti' ju'un u k'aaba' le ts'aakankil xíiwo'ob yaan te' kaajo', uti'al ka u báaxto'ob "Kaxt u núup" (Memorama) ti' mejen múuch' meyajo'ob. 	<ul style="list-style-type: none"> U tso'olol u tuukulil le meyajo'. U ja'atlantá'al u tuukulil le meyajo'. U kanáanta'al ma' u sa'atal u tuukulil le meyajo'. 	<ul style="list-style-type: none"> Mejen ju'uno'ob tu'ux beeta'an ka'aka'ap'éeel oochelo'ob. 	<ul style="list-style-type: none"> Ch'ilibboono'ob. Ch'ilibts'iibo'ob. Ju'uno'ob.
Desarrollo			
<ul style="list-style-type: none"> Yaan u múuch'ikubáajo'ob uti'al ka u beeto'ob jump'éeel ju'un tu'ux kun u ts'íibto'ob "Ba'axten k'a'ana'an u ts'a'akal máak yéetel le xíiwo'obo'. Yaan u ts'íibtiko'ob xan "Wa ma' u máan le k'oja'anil yaan techo', k'a'ana'an a bin tu yiknal ajts'akyaj". 		<ul style="list-style-type: none"> Junwáal ju'un tu'ux ku tso'olol ba'axten k'a'ana'an u ts'a'akal máak yéetel le xíiwo'obo', bey xan wa ma' u máan le k'oja'anil yaan techo', k'a'ana'an a bin tu yiknal ajts'akyaj. 	<ul style="list-style-type: none"> Ju'un uti'al u ts'íibta'al le ba'ax kun a'albil tu yóok'olal le ts'aakankil xíiwo'obo' yéetel u bin máak tu yiknal ajts'akyaj.
Cierre			
<ul style="list-style-type: none"> Yaan u máan u tsolo'ob le ba'ax tu kanajo'ob ti' le ts'aako'obo'. 		<ul style="list-style-type: none"> U p'iskaambalil: U ye'esajil tu'ux ku yila'al bix u kaambal le xoknáalo'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> U nu'ukulil t'aan.
Observaciones / comentarios:			

Lección 6: U kúuchil ts'aakankil xíiwo'ob tu najil in xook.		Fecha: 24 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: Ku yojéelta'al bix u kanáanta'al u súutukil kuxtal je'el bix u tukulta'al yéetel u yila'al tumen maayáaj wíinik way yóok'olkaabe'.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u tsolikubáajo'ob uti'al ka jóok'oko'ob táankab. 		<ul style="list-style-type: none"> • U yoochel le xoknáalo'ob bey táan u paak'alo'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Le ts'aakankil xíiwo'ob tu taasajo'obe'.
Desarrollo			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u jo'olbesiko'ob le lu'umo' uti'al ka u pak'o'ob le ts'aakankil xíiw tu taasajo'obe' wáaj le tu taasajo'ob yéetel u ch'óoyile'; k'a'abéet u bisik u k'aaba' le ts'aako'obo'. 			<ul style="list-style-type: none"> • Ja'. • Lu'um. • Ch'óoy.
Cierre			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u ya'aliko'ob u k'aaba' le ts'aakankil xíiw tu taasajo'obe'. • Yaan u yiliko'ob u múuch'talo'ob uti'al ka u jóoyabto'ob. 		U p'iskaambalil: Yaan in ts'íibtik máax tu taasaj u paak'áal.	<ul style="list-style-type: none"> • Nu'ukulo'ob uti'al u páana'al lu'um.
Observaciones / comentarios:			

Lección 7: U beeta'al jump'éeel áanalte' yéetel le ts'aakankil xíiwo'ob yaan tu kaajil Chikindzonot yéetel Chanchen Primeroo'.		Fecha: 26 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: Ku ye'esa'al ti' jump'éeel áanalte' le ts'aakankil xíiwo'obo', le ba'axo'ob k'aj óola'ano', le ojéela'ano'obo' yéetel le ts'o'ok u ka'analo'obo'.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u múuch'ikubáajo'ob ich waktúulil uti'al ka u beet u áanalte'ob. 	<ul style="list-style-type: none"> • Múuch' meyaj. 	<ul style="list-style-type: none"> • Le áanalte' tu beetajo'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ch'ilibts'íibo'ob. • Pikilju'uno'ob. • Ju'un chich (cartón). • Ch'ilibboono'ob.
Desarrollo			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u beetiko'ob jump'éeel áanalte'. • Yaan u k'aaba'atiko'ob "Ts'aakankil xíiwo'ob yaan tu kaajil Chikindzonot", wáaj ku kaxtiko'ob u k'aaba' u áanalte'ob. • U pikilju'unil ts'aakankil xíiwo'ob. • Bix u beeta'al le ts'aakankil xíiwo'obo'. • Yaan in k'áatchi'itik ti' le xoknáalo'obo': <ul style="list-style-type: none"> - Ba'ax xíiwilo'ob ku beetik a na'ex ta wotoche'ex uti'al ka u ts'ako'ob jump'éeel k'i'inam, yaajil, chi'ibal wáaj k'oja'anil. - Ts'o'ok wáaj a wuk'ik u ja'il le té ti' manzanillao' wáaj u le' le ki' xíiwo' (hierbabuena). - Ts'o'ok wáaj a wilik le xíiwa'. - Ts'o'ok wáaj a wúuts'bentik u le'. - Bix u chíikpajal. - Ba'ax uláak' ts'aakankil xíiwo'ob ts'a'aban tech ta wotoch uti'al ka máannak le chi'ibal yaan techo'. • Yaan k xak'altik wáaj k ilik u interactivoil le 		<ul style="list-style-type: none"> • Le áanalte' tu'ux ts'íibta'an tuláakal le ts'aakankil xíiwo'ob u k'aj óolo'obo'. 	<ul style="list-style-type: none"> • U ts'íib le xoknáalo'obo'. • Cartulina. • Ju'uno'ob. • Pak'ilts'íib. • U nu'ukulil u beeta'al joolo'ob. • Taak'. • Chowak nook'. • Xóoxot' nook'.

<p>Código de la Cruz-Badianoo’.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yaan k ts’áajik k óol k u’uy le jejeláas ts’aakankil xiiwo’ob yano’. • Yaan k tsolik ba’ax ku ts’akik le xiiwo’obo’ yéetel k táan óoltik ba’ax u ka’aj tak bejla’ k’iine’. • Yaan u kéextik u tuukulo’ob tu yóok’olal bix kajakbalik le úuchben ch’i’ibalo’obe’; bix ka’ach u ts’akikubáajo’ob bey ma’ili’ k’uchuk le sasak wíiniko’obe’ yéetel bix le ts’aak bejla’ k’iine’. • Yaan u beetik ts’iibo’ob tu yóok’olal jejeláas ts’aakankil xiiwo’ob yéetel ku mu’uk’a’ankuunsiko’ob u biilalo’ob. • Yaan in we’esik ti’ le xoknáalo’obo’ le recetario ts’o’ok k beetiko’ yéetel yaan u tukultiko’ob u tsikbe’entsil le ts’aakankil xiiwo’ob yaan te’ tu yotocho’obo’. • Le na’atsilobo’ yaan u yáantik u mejen paalalo’ob uti’al ka u beeto’ob le ts’iibo’ob yéetel le u boonilo’obo’. 			
Cierre			
<ul style="list-style-type: none"> • Yaan u ye’esiko’ob bix táan u p’áatal u áanalte’ob. 			<p>U p’iskaambalil: U ye’esajil le áanalte’obo’ yéetel jump’éel rúbrica.</p>
Observaciones / comentarios:			

Lección 8: U tso'olol ba'ax ts'o'ok u ka'anal yéetel le áanalte' ts'o'ok u beeta'alo'.		Fecha: 27 de junio de 2019	Tiempo: 1 hora.
Aprendizaje esperado: Ku t'i'it'besa'al ba'ax u ka'aj le maayáaj ts'aako'.			
Propósitos:			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
• Yaan u yéeyiko'ob máax kun máan taanil.		• Le áanalte'obo'.	• Áanalte'ob. • U nu'ukulil tu'ux ku yúuchul t'aan.
Desarrollo			
• Yaan u máan u tsolo'ob yéetel u ye'eso'ob le áanalte' tu beetajo'obo', ba'ale' ich maayat'aan yéetel ich káastelant'aan.		• U yoochel le xoknáalo'ob bey táan u tsolik le u meyajo'obo'.	• Áanalte'ob.
Cierre			
• Yaan u beetik k'áatchi'ob tuláakal le xoknáalo'obo' uti'al ka u yilo'ob ba'ax tu kanajo'ob yéetel le tsoolil tu beetajo'obo'		U p'iskaambalil: E'esaj ts'íib tu'ux kin in ts'íibt bix úuchik in wilik u táakpajalo'ob te' meyajo' yéetel bix kun p'isbil le kaambalo'.	• Pikilju'uno'ob yéetel u ts'íibilo'ob.
Observaciones / comentarios:			